

PIOTR DASZKIEWICZ^{1,2} , DARIUSZ IWAN³

Przyrodnicy związani z Warszawskim Gabinetem Zoologicznym w z informatyzowanych bazach danych Narodowego Muzeum Historii Naturalnej (MNHN) w Paryżu

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3936545>

¹ Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, Polska

² AFB-Muséum National d'Histoire Naturelle, Paris, 57, Rue Cuvier-CP 41, 75231 Paris Cedex 05, Francja,
e-mail: piotrdas@mnhn.fr

³ Muzeum i Instytut Zoologii PAN, ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa, Polska, e-mail: darek@miiz.waw.pl

Abstract: The authors searched the database of digitized specimens of the National Museum of Natural History in Paris for information on zoologists associated in the second half of the 19th century with the Warsaw Zoological Cabinet. The choice of Paris was motivated by the relationships of Władysław Taczanowski and his collaborators with MNHN, relatively rich literature, as well as archival materials partly developed in recent years on the cooperation of Poles with this institution. In the nineteenth century, the Paris museum received, among others, numerous specimens sent by Konstanty Jelski and Jan Sztolcman from South America, Benedykt Dybowski from Siberia, Władysław Taczanowski from Algeria, Ludwik Młokosiewicz from the Caucasus. The analysis carried out by the authors allows to indicate the most common mistakes made in the digitization of specimens and historical data: confusing the "donor" or the person transferring the specimen with the "collector", the date of receiving the specimen with the date of catching it in the field, as well as loss of information on the way from paper to its electronic version. Comparison of information from a digitized database with sources from literature and archives shows its incompleteness and a falsified picture of the history of nineteenth-century zoology. Information from digitized nature collections and accompanying documentation should be approached, as our analysis shows, with great caution and always whenever possible in the context of analyzing information from other, often not yet digitized sources.

Key words: digitization of natural history collections, Warsaw Zoological Cabinet, National Museum of Natural History in Paris, data analysis, history of zoology.

Digitalizacja okazów i udostępnianie ich online są ważnymi zadaniami, a zarazem jednym z największych wyzwań muzeów przyrodniczych w dobie „kultury wirtualnej”. Z założenia mają one na celu ułatwienie dostępu do kolekcji przyrodniczych, a także ochronę, bardzo delikatnych przecież, okazów. Programy takie jak e-ReColNat (www.recolnat.org/en/), GBIF (www.gbif.org) oraz szereg innych projektów o zasięgu światowym gromadzą dane w „wirtualnych zbiorach” i upowszechniają informację o zdigitalizowanych okazach, a w szczególności typach opisowych. Cyfryzacja obejmuje także (a przynajmniej powinna) katalogi i dawne księgi inwentarzowe. Powyższe działania „demokratyzują” naukę i sprzyjają rozwojowi nauki partycypacyjnej. W dzisiejszych czasach instytucjonalne wsparcie, czy też związane z wysokimi kosztami fizyczne wypożyczenie okazów lub przyjazd do muzeum, nie są już konieczne. Wystarczy dostęp do Internetu aby, w przypadku gdy zostały one zdigitalizowane, móc pracować nad okazami znajdującymi się w różnych muzeach przyrodniczych.

Korzystając z możliwości jakie stwarza digitalizacja zbiorów, autorzy przeprowadzili poszukiwania w bazie danych Narodowego Muzeum Historii Naturalnej (MNHN, Muséum national d'Histoire naturelle) w Paryżu informacji dotyczących zoologów związanych w drugiej połowie XIX wieku z Warszawskim Gabinetem Zoologicznym. Wybór Paryża motywowany był związkami Władysława Taczanowskiego i jego współpracowników z MNHN, stosunkowo bogatą literaturą, a także częściowo opracowanymi w ostatnich latach materiałami archiwalnymi na temat współpracy Polaków z tą instytucją. Autorzy zdawali sobie sprawę z tego, iż licząca około 68 milionów okazów kolekcja jest zdigitalizowana jedynie w niewielkim stopniu (trudno dokładnie ustalić w jakim), a zatem uzyskany rezultat może być jedynie bardzo fragmentaryczny. Wybraną metodą pracy było wpisywanie nazwisk zoologów (uwzględniając najczęściej popełniane przez cudzoziemców błędy w pisowni polskich nazwisk), a także nazw gatunkowych okazów, o których wiadomo ze źródeł archiwalnych i publikacji, że nadesłane zostały do Paryża przez polskich zoologów.

Wpisując do bazy nazwisko Władysława Taczanowskiego zauważyć można pierwszy błąd charakterystyczny dla zdigitalizowanych okazów i komentarzy im towarzyszących. Taczanowski pojawia się w rubryce „zbieracz” i dotyczy miejsc, w których nigdy ten przyrodnik nie przebywał. Takie przypadki związane są z nazwami gatunkowych okazów ryb z Gujany Francuskiej nadesłanych do Warszawy przez Konstantego Jelskiego, a następnie wysłanych z Warszawy do Paryża. Dobrym przykładem jest *Cayennia guichenoti* SAUVAGE, 1880, holotyp zebrany w 1869 roku. W tym przypadku błąd został powielony z publikacji opisującej gatunek (SAUVAGE, 1880), która ukazała się po 11 latach od momentu przesłania okazu (1869 rok) z Warszawy do Paryża. Kolejne przykłady dotyczą takich nazw jak: *Trachinotus cayennensis* CUVIER, 1832 – 3 okazy z 1868 roku, *Copella* sp. – okaz w alkoholu z 1868 roku, *Curimata microcephala* (EIGENMANN & EIGENMANN, 1889) – okaz w alkoholu z Cayenne do MNHN trafił w 1868 roku, czyli ponad dwadzieścia lat przed opisaniem gatunku, *Poptella orbicularis* (VALENCIENNES, 1850) – okaz w alkoholu z Cayenne z 1868 roku, *Astyanax bimaculatus* (LINNAEUS, 1758) – 2 okazy w alkoholu z Cayenne z 1868 roku, *Gasteropelecus sternicla* (LINNAEUS, 1758) – okaz w alkoholu z Cayenne z 1868 roku, *Auchenipterus nuchalis* (AGASSIZ, 1829) – okaz w alkoholu, z Cayenne z 1869 roku, *Pseudauchenipterus nodosus* (BLOCH, 1794) – okaz w alkoholu, z Cayenne z 1869 roku, *Pimelodus* sp. – okaz w alkoholu, z Cayenne z 1869 roku, *Pterengraulis atherinoides* (LINNAEUS, 1766) – okaz w alkoholu z Cayenne bez daty, *Triportheus angulatus* (AGASSIZ, 1829) – okaz w alkoholu z Cayenne z 1869 roku, *Piabucus dentatus* (KOELREUTER, 1770) – okaz w alkoholu, z Cayenne z 1869 roku, *Moenkhausia grandisquamis* (MÜLLER & TROSCHER, 1845) – 3 okazy w alkoholu z Cayenne z 1869 roku.

Błędne podanie nazwiska Taczanowskiego jako osoby, która zebrała, a nie jedynie przekazała okaz, nie ogranicza się do ryb przesłanych przez Konstantego Jelskiego z Gujany Francuskiej. Pojawia się również w przypadku okazów syberyjskich przysłanych przez Benedykta Dybowskiego np. *Rhodeus sericeus amarus* (BLOCH, 1782) – okaz w alkoholu, Syberia, basen Amuru z 1868 roku.

W przypadku okazów rzeczywiście złowionych przez Taczanowskiego w Algierii błędnie podana jest data 1868, gdyż ekspedycja do tego kraju miała miejsce w latach 1866-1867 (DASZKIEWICZ *et al.* 2017). Rok 1868 figuruje w informatycznej bazie razem z okazami następujących gatunków: *Aphanius fasciatus* (VALENCIENNES, 1821) – 8 okazów w alkoholu, *Aphanius apodus* (GERVAIS, 1853) – 3 okazy w alkoholu. Błąd wynika zapewne z pomyłkowego zapisu daty otrzymania okazu jako daty jego złowienia. Można odnotować także zbieżność dat towarzyszących okazom Taczanowskiego pochodzącym z Algierii i w rzeczywistości zebranych przez Jelskiego z Gujany Francuskiej. Zapewne dotarły one z Warszawy do Paryża w tej samej przesyłce w 1868 roku. W przypadku *Haplochromis desfontainesi* (LACEPÈDE, 1802) – 3 okazy w alkoholu, data nie jest podana, ale niewątpliwie materiały pochodzą z okresu wyprawy do Algierii czyli 1866-1867.

Jedynym okazem w „katalogu informatycznym” związanym z Władysławem Taczanowskim, w opisie którego nie ma ewidentnego błędu, jest pająk *Kishidaia conspicua* (L. KOCH, 1866) – okaz z „okolic Warszawy”, bez daty i pochodzący z „dawnej kolekcji”. Choć w cyfrowym katalogu nie ma dodatkowych informacji, możemy przypuszczać, że ten wybitny arachnolog mieszkający w Warszawie sam złapał i oznaczył tego pająka. Prawdopodobnie Taczanowski przesłał go dla Eugène’a Simona (1848-1924), którego spotykał w trakcie pobytów w Paryżu i z którym korespondował oraz wymieniał okazy.

Władysław Taczanowski znany jest przede wszystkim jako ornitolog. Z literatury i korespondencji wiemy, że do Paryża wysyłał liczne okazy ptaków. Jedynym gatunkiem powiązanym w informatycznym katalogu z jego nazwiskiem jest sikora *Poecile palustris* (LINNAEUS, 1758). Na dawnej etykiecie opisany jako samiec (o nieokreślonym wieku) sikory *Parus palustris* pochodzący ze stanowiska Onon na Syberii, nadesłany „przed 1874” (na etykiecie data 1873). Także i ten okaz niewątpliwie nie został złowiony przez Taczanowskiego, który przecież nigdy nie był na Syberii. Prawdopodobnie został on pozyskany przez Benedykta Dybowskiego, a następnie przesłany z Warszawy do Paryża.

Pod nazwiskiem Antoniego Wagi, jako zbieracza, figuruje w cyfrowym katalogu holotyp *Mertensiella caucasica* (WAGA, 1876). Waga opisał ten gatunek i podarował okaz kolekcji MNHN, jednakże (sam o tym pisał) salamandra ta została złowiona przez Ludwika Młokosiewicza (WAGA 1876). Nazwisko Młokosiewicza w ogóle nie pojawia się w cyfrowej bazie choć można przypuszczać, że do MNHN trafiały okazy przysyłane przez niego z Gruzji (DASZKIEWICZ 2019b). Warto zauważyć także jeszcze jedną „tendencję” występującą w trakcie digitalizacji zbiorów i katalogów – utratę części informacji. W katalogu typów opisowych płazów ogoniastych (THIREAU 1966) nazwisko Młokosiewicza prawidłowo figuruje jako zbieracza okazu (holotypu) podarowanego przez Wagę. Informacja ta została „utracona” w trakcie digitalizacji.

Także okaz skorpionia *Mesobuthus tamulus* FABRICIUS, 1798 pochodzący z „chińskiego Tybetu”, który został podarowany przez Antoniego Wagę, nie mógł być przez niego zebrany, albowiem uczony ten nigdy nie podróżował po Tybecie. Być może został zebrany przez Stanisława Rembielińskiego lub zaprzyjaźnionego z polskim przyrodnikiem, Armanda Davida, jednakże Waga wymieniał i zakupywał okazy „na dużą skalę”, nie można więc ustalić dokładnego pochodzenia tego okazu.

Antoni Waga był natomiast zbieraczem innych okazów, które podarował MNHN, m. in. syntypu *Eresus rotundiceps* SIMON, 1873, pochodzącego z Ukrainy (część zbiorów Eugène Simona). To na temat właśnie tego okazu francuski arachnolog napisał: „gatunek ten, być może najokazalszy z europejskich *Epeiridae*, został znaleziony przez profesora Wagę na Ukrainie, który hojnie mi go podarował” (SIMON 1873). Należą do nich także *Unciger foetidus* (C.L. KOCH, 1838) – 8 okazów z okolic Warszawy, bez daty) oraz *Polyzonium germanicum* BRANDT, 1831 – 2 okazy z Polski, z roku „184.” Antoni Waga podarował także dwa okazy mineralogiczne, które nie pojawiają się w bazie danych, ale figurują w zinformatywowanym katalogu kolekcji mineralogicznej: nr 1032 „wielka płyta marmuru z Polski z koralowcami z rodziny *Favosidae*, podarowana przez Profesora Wagę z Warszawy w marcu 1875” i nr 901 „Sól kamienna z Wieliczki (Polska), podarowana przez profesora Wagę z Warszawy”.

Konstanty Jelski figuruje przy nazwach szeregu okazów zielnikowych nadesłanych z Gujany Francuskiej: *Kyllinga pumila* MICHX. – okaz z Cayenne z 1866 roku; *Kyllinga rigida* okaz z Cayenne, trafił do MNHN 13 listopada 1907 roku drogą wymiany z zielnikiem z Berlina; *Kyllinga brevifolia* ROTTB. – okaz z Cayenne, trafił do MNHN 13 listopada 1907 roku drogą wymiany z zielnikiem z Berlina, na którego starej etykietce napisanej przez Jelskiego po polsku można odczytać „Kajena 1866 20 września” i opis stanowiska „W mieście w rowie na [nieczytely wyraz] (od sąsiednich kąpieli) koło drogi K.J.). Z Peru: isotyp *Ocotea jelskii* MEZ. okaz z Tambillo, z datą 27 lipca 1878, podpisany C.[onstantin] de Jelski; *Danaea moritziana* C. PRESL – MNHN-P-P00251808, okaz z Tambillo, z datą 27 lipca 1878 podpisany C.[onstantin] de Jelski. Niewątpliwie błędna informacja towarzyszy okazowi pochodzącemu z Meksyku *Alnus jorullensis* KUNTH – okaz trafił do MNHN 13 listopada 1907 roku drogą wymiany z zielnikiem z Berlina, jak informuje etykieta „Ex Museo botanico berolinensi leg. Jelski”. Konstanty Jelski nigdy nie przebywał w Meksyku. Być może okaz ten był częścią jego zielnika, na pewno jednak nie on go w takim przypadku zebrał. Pomimo jakże licznych okazów zoologicznych, które trafiły za pośrednictwem Taczanowskiego do Paryża, jedynym okazem figurującym w katalogu jest *Valvata jelskii* CROSSE, 1863, syntyp z Ukrainy. Okaz pochodzi z kijowskiego okresu życia Konstantego Jelskiego i jak informuje zapis „Ten gatunek żyje na płycznach Dniepru w okolicach Kijowa”. Jest on częścią historycznej kolekcji Hippolyta Crosse’a (1826-1898), wybitnego malakologa, zaprzyjaźnionego z Jelskim. Crosse opisując gatunek napisał: „znajomość tej wyjątkowej formy zawdzięczamy Panu Jelskiemu, kustoszowi muzeum historii naturalnej w Kijowie, z przyjemnością dedykujemy mu ten gatunek” (CROSSE 1863).

Nazwisko Benedykta Dybowskiego nie pojawia się w bazie danych, choć przecież do Paryża trafiały za pośrednictwem Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego stosunkowo liczne okazy z Syberii. Niewątpliwie niektóre okazy figurujące pod nazwiskiem „Verdey” lub „Pani Verdey” pochodzą właśnie od Dybowskiego. Pani Verday żyła z Jules Verreaux, zoologiem, zaprzyjaźnionym z warszawskimi przyrodnikami, a zarazem jednym z najważniejszych marszandów okazów zoologicznych. Po konflikcie z bratem Edwardem Verreaux, Jules opuścił rodzinne przedsiębiorstwo, słynny *Maison Verreaux*. Wspólnie z „Panią Verday”, którą Władysław Taczanowski określał w listach do Konstantego Jelskiego po prostu jako jego „kochankę”, prowadził konkurencyjną firmę (DASZKIEWICZ 2017). W 1873 roku Jules Verreaux zmarł, a nieco później Pani Verday zamknęła przedsiębiorstwo.

Władysław Taczanowski pisał do Antoniego Wagi w liście z 13 maja 1876: „Bouvier ma bardzo zły zwyczaj na handlującego, że nie odpisuje na listy w interesie do niego pisywane. Pani Verdey zwinęła swój interes i ułożyła się z nim o przejęcie sprzedaży ptaków Dybowskiego na co się zgodziłem, lecz dotąd nie mam żadnej wiadomości” (KOWALSKA *et al.* 1964).

Pani Verday nigdy nie podróżowała na Syberię, a znaczną część (jeśli nie większość) pochodzących stamtąd i będących w jej ofercie handlowej okazów stanowiły zwierzęta przesłane za pośrednictwem Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego przez Benedykta Dybowskiego. Bez większego ryzyka błędu możemy więc uznać, iż w przypadku okazów pochodzących z Syberii, przy których jako zbieracz figuruje Pani Verday, rzeczywistym zbieraczem jest właśnie Benedykt Dybowski. Dotyczy to niewątpliwie 18 okazów *Salamandrella keyserlingi*, gatunku opisanego przez Dybowskiego, z datą 16/06/1870, pochodzących ze Wschodniej Syberii i Daurii, przy których w bazie danych widnieje jako zbieracz „Mme Verday” (jeden dodatkowy okaz z identyczną datą i lokalizacją, ale bez nazwiska zbieracza oraz cztery okazy z Bajkału z datą 21/06/1873), a także kilka okazów ryb: *Nemacheilus barbatulus toni* (DYBOWSKI, 1869) (okazy w alkoholu, paratypy z Daurii z 1870), *Comephorus baicalensis* (PALLAS, 1776) (okaz w alkoholu z Bajkału), *Cottocomephorus grewingkii* (DYBOWSKI, 1874) (2 okazy w alkoholu z Bajkału), *Phoxinus phoxinus* (okaz w alkoholu „z Rosji”), *Phoxinus lagowskii lagowskii* DYBOWSKI, 1869 (okaz w alkoholu z Rosji z 1870 roku), *Phoxinus percnurus* PALLAS, 1814 (3 okazy w alkoholu z Rosji z 1870 roku), *Pseudorasbora parva parva* (TEMMINCK & SCHLEGEL, 1846) (7 okazów z alkoholu z Rosji z 1870 roku), *Rhodeus sericeus amarus* (BLOCH, 1782) (2 okazy w alkoholu z Syberii z 1870 roku), a także ssaki *Myodes rutilus* PALLAS, 1779 (dwie niekompletne czaszki, okaz z Syberii z 1870 roku), *Microtus ratticeps* (KEYSERLING & BLASIUS, 1841) (niekompletna czaszka z Syberii), *Sicista subtilis* PALLAS, 1773 (zmontowany okaz, czaszka w skórze, znad Bajkału). Zapewne to także Benedykt Dybowski zdobył dla MNHN okaz *Batrachocottus baicalensis* (DYBOWSKI, 1874) nieznanego zbieracza, bez daty, dziewiętnastowieczny okaz z Bajkału.

W bazie danych pojawia się nazwisko „C. Rembieliński” przy holotypie *Carabus (Neoplesius) waga waga* FAIRMAIRE, 1882 – okaz pochodzący z kolekcji René Oberthüra, z Tybetu. Konstanty Rembieliński podróżował po Afryce, natomiast po Tybecie podróżował jego brat Stanisław (KOWALSKA *et al.* 1964), prawdopodobnie litera „C” przed nazwiskiem oznacza hrabiowski tytuł „comte”, a nie inicjał imienia (Constantin). Branicki (bez imienia), więc prawdopodobnie Konstanty lub Aleksander, figuruje przy złowionym w Dnieprze w 1868 roku *Rutilus frisii* (NORDMANN, 1840) – okaz w „wielkim słoju”. Nazwisko Jana Kalinowskiego znajdujemy jedynie przy okazie papugi *Bolborhynchus aurifrons*, której aktualna nazwa to *Psilopsiagon aurifrons* (LESSON, 1831) – skóra z Limy z datą 24 września 1889, okaz pochodzi ze zbiorów znanego ornitologa i kolekcjonera Adolpha Boucarda (1839-1905), a oryginalna etykieta napisana jest po polsku „Peru Lima Bolborhynchus aurifrons 283.198.56 samica Iris jasnobrunatne i dziób żółtawo biały”.

Ten także krótki przegląd informatycznej bazy okazów MNHN pozwala na stwierdzenie jak bardzo jest ona niekompletna. Jest rzeczą oczywistą, iż digitalizacja kilkudziesięciu milionów okazów musi potrwać dziesięciolecia, o ile w ogóle zostanie kiedykolwiek ukończona. Jednakże istotny jest brak na stronach MNHN informacji jaka część kolekcji została już zdigitalizowana, a także jakie przyjęto kryteria co do kolejności digitalizacji kolekcji. Korzystający z cyfrowego katalogu użytkownik, nie znający zbiorów MNHN i nie posiadający wiedzy o historii tych zbiorów, może być przekonany, iż ma dostęp do całości zasobów bazy danych opisującej wszystkie zbiory MNHN.

Z punktu widzenia historii polskiej zoologii szczególnie uderzające jest ubóstwo informacji o ptakach. W okresie nazywanym „złotym wiekiem polskiej ornitologii” w bazach MNHN pojawia się zaledwie kilka okazów ptaków przy nazwiskach polskich przyrodników. Nazwisko Jana Sztolcmana nie pojawia się w ogóle, choć wiadomo, iż podobnie jak Władysław Taczanowski, prowadził on na szeroką skalę wymianę okazów

z Emilem Ousteletem i Juliuszem Verreaux, ornitologami z MNHN (DASZKIEWICZ *et al.* 2018). Informacje na temat przesyłania okazów neotropikalnych i syberyjskich są często spotykane w korespondencji Władysława Taczanowskiego (KOWALSKA *et al.* 1964), wspomnieniach Konstantego Jelskiego (JELSKI 1898) i Benedykta Dybowskiego (DYBOWSKI 1966). Ptaki zbierane przez polskich przyrodników nie są jedyną grupą „brakującą” w bazie danych. Do paryskiego muzeum trafiały także pająki wysyłane Simonowi, a w zasobach bazy jest tylko informacja o jednym okazie! Lista owych braków jest bardzo długa i liczy niewątpliwie setki okazów. Odnalezione w bazie informacje tworzą nie tylko bardzo ubożony, ale i bardzo fałszywy obraz polskiej zoologii XIX wieku. Opierając się na nich można byłoby dojść do przekonania, że Władysław Taczanowski, wybitny ornitolog i arachnolog był ...ichtologiem pracującym w Gujanie Francuskiej!

Przeprowadzona przez nas analiza pozwala na wskazanie najczęstszych błędów popełnianych przy digitalizacji okazów i danych historycznych. Mylenie „ofiarodawcy”, czy też osoby przekazującej okaz, ze „zbieraczem” jak to ma miejsce w przypadku ryb z Gujany Francuskiej przesłanych przez Jelskiego do Warszawy, a następnie przez Taczanowskiego do Paryża, gdzie to Taczanowski figuruje jako „zbieracz”. Ironią historii jest brak nazwiska Benedykta Dybowskiego przy okazach z Syberii, zastąpionego przez „Panią Verday”. Tak więc właścicielka niedużego przedsiębiorstwa handlowego i „kochanka” Juliusza Verreaux, jak ją określał w listach Władysław Taczanowski, zastąpiła w wirtualnej bazie wielkiego uczonego, przyrodnika i podróżnika! Innym błędem jest mylenie daty otrzymania okazu z datą jego złowienia w terenie, jak to ma miejsce w przypadku okazów zbieranych przez Taczanowskiego w Algierii. Trzecim wreszcie, zapewne niestety dość częstym błędem, jest utrata informacji przy przechodzeniu z „wersji papierowej” na „wersję elektroniczną”. Tak jest w przypadku „zgubienia” nazwiska Ludwika Młokosiewicza przy informacji o holotypie salamandry z Kaukazu. Digitalizacja okazów jest niewątpliwie przyszłością kolekcji przyrodniczych. W przypadku zbiorów pochodzących z Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego stwarza ona także możliwości ustalenia, choćby fragmentarycznego, strat związanych z ewakuacją w 1915 roku i okresem niemieckiej okupacji w czasie II Wojny Światowej. Taczanowski wysyłał bowiem jedynie dublety, zatem jeśli jakiś gatunek figuruje w zbiorach paryskich, londyńskich, berlińskich czy innych, a brak go w Warszawie, to możemy przypuszczać, że warszawski okaz jest częścią wojennych strat. Do informacji pochodzących ze zdigitalizowanych zbiorów przyrodniczych i towarzyszącej im dokumentacji należy podchodzić, jak pokazuje nasza analiza, z dużą ostrożnością i zawsze w kontekście analizy informacji pochodzących z innych, często nie zdigitalizowanych jeszcze źródeł.

PIŚMIENNICTWO

- CROSSE H. 1863. Description d'espèces nouvelles. *Journal de Conchyliologie* 11: 379–386.
- DASZKIEWICZ P. 2017. The decline and closure of Maison Verreaux as indicated by Władysław Taczanowski's letters. *Archives of Natural History* 44(1): 130–133.
- DASZKIEWICZ P. 2019a. Warszawski Gabinet Zoologiczny w korespondencji Armanda Davida (1826–1900) – nieznanne listy Władysława Taczanowskiego (1819–1890), Konstantego Branickiego (1824–1884) i Charlesa Oberthüra (1845–1924). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 64(2): 129–147.
- DASZKIEWICZ P. 2019b. Paryskie ślady przyrodniczych badań Kaukazu Ludwika Młokosiewicza (1831–1909). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 64(3): 75–79.
- DASZKIEWICZ P., IWAN D., KOWALSKI H., D. MIERZWA-SZYMKOWIAK D., ZABOROWSKI R. 2017. Z dziejów Gabinetu Zoologicznego. Materiały z wyprawy do Algierii (1866–1867). *Memorabilia Zoologica*, N.S. 2/2017. Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 267 pp.
- DASZKIEWICZ P., IWAN D., KOWALSKI H., MIERZWA-SZYMKOWIAK D., ZABOROWSKI R. 2018. Z dziejów Gabinetu Zoologicznego. Korespondencja Jana Sztolcmana. *Memorabilia Zoologica*, N.S. 3/2018, Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 199 pp.

- DYBOWSKI B. 1930. Pamiętnik dra Benedykta Dybowskiego od roku 1862 zaczawszy do roku 1878. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1930: 627 pp.
- JELSKI K. 1898. Popularno przyrodnicze opowiadania z pobytu w Gujanie francuskiej i po części w Peru od roku: (1865-1871). W Drukarni „Czasu” Fr. Kulczyckiego i spółki, Kraków: 173 pp.
- KOWALSKA K., MROCZKOWSKA A., ZIELIŃSKA B. 1964. Władysław Taczanowski Listy do Antoniego Wagi Konstantego Branickiego i Benedykta Dybowskiego. *Memorabilia Zoologica* 12, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław-Warszawa- Kraków: 317 pp.
- SIMON E. 1873. Etudes arachnologiques. 2e Mémoire. III. Note sur les espèces européennes de la famille des Eresidae. *Annales de la Société Entomologique de France* (5), 3: 335–358.
- SAUVAGE H.E. 1880. Description des Goboïdes nouveaux ou peu connus de la collection du Muséum d'histoire naturelle. *Bulletin de la Société Philomatique de Paris* 7(4): 40–58.
- THIREAU M. 1966. Catalogue des types d'urodèles du Muséum national d'histoire naturelle: revue critique. Laboratoire de Zoologie (reptiles et amphibiens) MNHN Paris: 96 pp.
- WAGA A. 1876. Nouvelle espèce de Salamandride. *Revue et Magasin de Zoologie Pure et Appliquée* Seria 3 tom 4: 326–328.

Wykaz materiałów wykorzystanych w publikacji

Alnus jorullensis KUNTH – MNHN-P-P00540097,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/p/item/p00540097?listIndex=94&listCount=98>

Aphanius apodus (GERVAIS, 1853) – MNHN-IC-0000-4898,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-4898?listIndex=60&listCount=62>

Aphanius fasciatus (VALENCIENNES, 1821) – MNHN-IC-0000-4896,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-4896?listIndex=58&listCount=62>, MNHN-IC-0000-4897,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-4897?listIndex=59&listCount=62>

Astyanax bimaculatus (LINNAEUS, 1758) – MNHN-IC-0000-5354,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-5354?listIndex=45&listCount=62>

Auchenipterus nuchalis (AGASSIZ, 1829) – MNHN-IC-0000-6201,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6201?listIndex=49&listCount=62>

Batrachocottus baicalensis (DYBOWSKI, 1874) – MNHN-IC-0000-7345,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-7345?listIndex=1&listCount=3>

Carabus (Neoplesius) wagaе wagaе FAIRMAIRE, 1882 – MNHN-EC-EC146,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ec/item/ec146?listIndex=1&listCount=434>

Cayennia guichenoti SAUVAGE, 1880 – MNHN-IC-0000-6200,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6200?listIndex=1&listCount=55>

Comephorus baicalensis (PALLAS, 1776) – MNHN-IC-0000-7342,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-7342?listIndex=3&listCount=44>

Copella sp. – MNHN-IC-0000-4895,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-4895?listIndex=57&listCount=62>

Cottomephorus grewingkii (DYBOWSKI, 1874) – MNHN-IC-0000-7344,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-7344?listIndex=4&listCount=44>

Curimata microcephala (EIGENMANN & EIGENMANN, 1889) – MNHN-C-0000-5352,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-5352?listIndex=43&listCount=62>

Danaea moritziana C. PRESL – MNHN-P-P00251808,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/p/item/p00251808?listIndex=124&listCount=1045>

Eresus rotundiceps SIMON, 1873 – MNHN-AR-AR14360,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ar/item/ar14360?listIndex=1&listCount=40>

Gasteropelecus sternicla (LINNAEUS, 1758) – MNHN-IC-0000-5355,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-5355?listIndex=46&listCount=62>

Haplochromis desfontainesi (LACEPÈDE, 1802) – MNHN-IC-0000-544,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-5444?listIndex=48&listCount=62>

Kishidaia conspicua (L. KOCH, 1866) – MNHN-AR-AR9124,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ar/item/ar9124>

Kyllinga brevifolia ROTTB. – MNHN-P-P00254897,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/p/item/p00254897?listIndex=96&listCount=98>

Kyllinga pumila MICHX. – MNHN-P-P00255265,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/p/item/p00255265?listIndex=97&listCount=98>

Kyllinga rigida BALDWIN – MNHN-P-P00255324,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/p/item/p00255324?listIndex=98&listCount=98>

Mertensiella caucasica (WAGA, 1876) – MNHN-RA-0.6477,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ra/item/0.6477?listIndex=2&listCount=478>

Mesobuthus tamulus FABRICIUS, 1798 – MNHN-RS-RS8987,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/rs/item/rs8987?listIndex=6&listCount=10>

Microtus ratticeps (KEYSERLING & BLASIUS, 1841) – MNHN-ZM-MO-1869-132,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/zm/item/mo-1869-132?listIndex=19&listCount=44>

Moenkhausia grandisquamis (MÜLLER & TROSCHEL, 1845) – MNHN-C-0000-6207,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6207?listIndex=55&listCount=62>

Myodes rutilus PALLAS, 1779 – MNHN-ZM-MO-1868-1385,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/zm/item/mo-1868-1385?listIndex=15&listCount=44>, MNHN-ZM-MO-1868-1386,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/zm/item/mo-1868-1386?listIndex=16&listCount=44>

Nemacheilus barbatulus toni (DYBOWSKI, 1869) – MNHN-IC-B-0738,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/b-0738?listIndex=1&listCount=44>, MNHN-IC-B-0739,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/b-0739?listIndex=2&listCount=44>

Ocoetea jelskii MEZ. – MNHN-P-P00756810,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/p/item/p00756810?listIndex=3&listCount=98>

Phoxinus lagowskii lagowskii DYBOWSKI, 1869 – MNHN-IC-1870-0064,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/1870-0064?listIndex=6&listCount=44>

Phoxinus percunurus PALLAS, 1814 – MNHN-IC-1870-0065,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/1870-0065?listIndex=7&listCount=44>

Phoxinus phoxinus (LINNAEUS, 1758) – MNHN-IC-1870-0063,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/1870-0063?listIndex=5&listCount=44>

Piabucus dentatus (KOELREUTER, 1770) – MNHN-IC-0000-6206,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6206?listIndex=54&listCount=62>

Pimelodus sp. – MNHN-IC-0000-6203,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6203?listIndex=51&listCount=62>

Poecile palustris (LINNAEUS, 1758) – MNHN-ZO-MO-1873-294,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/zo/item/mo-1873-294?listIndex=62&listCount=62>

Polyzonium germanicum BRANDT, 1831 – MNHN-MY-MY2827,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/my/item/my2827?listIndex=159&listCount=390>

Poptella orbicularis (VALENCIENNES, 1850) – MNHN-IC-0000-5353,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-5353?listIndex=44&listCount=62>

Pseudachenipterus nodosus (BLOCH, 1794) – MNHN-IC-0000-6202,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6202?listIndex=50&listCount=62>

Pseudorasbora parva parva (TEMMINCK & SCHLEGEL, 1846) – MNHN-C-1870-0067,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/1870-0067?listIndex=8&listCount=44>, MNHN-IC-1870-0068,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/1870-0068?listIndex=9&listCount=44>

Psilopsiagon aurifrons (LESSON, 1831) – MNHN-ZO-MO-1993-233,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/zo/item/mo-1993-233?listIndex=1&listCount=72>

Pterengraulis atherinoides (LINNAEUS, 1766) – MNHN-IC-0000-6204,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6204?listIndex=52&listCount=62>,

Rhodeus sericeus amarus (BLOCH, 1782) – MNHN-IC-0000-5356,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-5356?listIndex=47&listCount=62>, MNHN-IC-B-1179,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/b-1179?listIndex=10&listCount=44>

Rutilus frisii (NORDMANN, 1840) – MNHN-IC-B-0732,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/b-0732?listIndex=4&listCount=4>

Sicista subtilis PALLAS, 1773 – MNHN-ZM-MO-1872-153,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/zm/item/mo-1872-153?listIndex=20&listCount=44>

Trachinotus cayennensis CUVIER, 1832 – MNHN-IC-0000-4894,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-4894?listIndex=56&listCount=62>

Triportheus angulatus (AGASSIZ, 1829) – MNHN-IC-0000-6205,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/ic/item/0000-6205?listIndex=53&listCount=62>

Unciger foetidus (C.L. KOCH, 1838) – MNHN-MY-MY7506,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/my/item/my7506?listIndex=1&listCount=534>

Valvata jelskii CROSSE, 1863 – MNHN-IM-2000-34455,
<https://science.mnhn.fr/institution/mnhn/collection/im/item/2000-34455?listIndex=2&listCount=98>

Accepted: 5 July 2020; published: 9 July 2020

Licensed under a Creative Commons Attribution License <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>